

Wagner utgav också en serie av publikationer, vilka alla behandla olika problem rörande den gregorianska koralen och ehuru drabbad av ett svårt hjärtlidande i slutet av mars detta år, förmådde han med aldrig svikande handlingskraft handleda fem nya "doktorander" och utge ytterligare tre nya delar av publikationerna (häftena 15, 17 och 16).

Också med Sverige stod Wagner under senare år i förbindelse: han kallades 1924 att föreläsa i Uppsala (Om de musikaliska förbindelserna mellan öster- och västerlandet under medeltiden, tryckt i Kyrkohist. Årsskr. 1927) samt att avge utlåtande om de av riksbibliotekarie I. Collijn preliminärt undersöka liturgisk-musikaliska handskriftsfragmenten från Sveriges katolska tid (spec. i Kammararkivets räkenskapsböcker fr. 15—1600-t.). Wagner utnämndes någon tid senare till utländsk ledamot av Kgl. Musikal. Akademien.

Ett bevis på hög uppskattning inom alla läger, även i de mot Tyskland under världskriget fientliga ländernas musikvetenskapliga kretsar, utgjorde Wagners enhälliga val till president för det efter världskriget på nytt grundade internationella sällskapet för musikforskning. Vid dettas första kongress i Liège (aug.) 1930 fungerade Wagner med lysande representativ talang som ledare och det var säkerligen i mycket beroende på hans vidsträckt auktoritet, att den nya föreningen på kort tid kunde vinna omfattande tillslutning från alla jordens kulturländer.

Nu är den tillbakadragne, noble mannen borta och internationell musikforskning har gjort en av sina svåraste förluster. Känslan av förlamande smärta är särskilt stor hos dem, som haft den dyrbara förmånen att vara hans lärjungar. De veta att skatta honom också som lärare och vän, aldrig svikande, aldrig ointresserad, aldrig pliktförgäten. Hans livsverk, hans ädla personlighet, höjd över varje småaktighet och intrigmakeri, hans vidsynta och mänskliga sinnelag samt varma, oskrymtade religiositet utan fraser och utan förstämmande försök till proselytmakeri, skola för oss stå som ett föredöme och sporra till nya ansträngningar för den ädla kyrkliga tonkonstens befrämjande.

Carl-Allan Moberg (Uppsala).

Dirigering*.

Varje musikidkare har ju sitt instrument att spela på. Det har också körledaren såväl som orkesteranföraren. Instrumentet är, om man så vill, taktpinnen, den är "trollstaven", med vilken det hela sättes i gång på ett underbart sätt.

Men instrumentet är eljes i själva verket hela kören eller hela orkestern eller båda delarna. Det är detta som är själva det stora trolleriet: att kunna spela på, behärska ett sådant instrument. Varje annan musikidkare har bara sig själv och sitt med hand eller fot eller mun — eller

* Inledn.-föredr. vid körledarekurs i Sundsvall torsdagen den 1 okt. vid kyrkosångshögtiden därstädes 1—4 okt.

med trumpinnen eller puk-klubban — handterade instrument att tänka på; men musikanföraren skall regera människor, en hel liten eller stor här av människor, människoröster och människoviljor, människohjärtan.

Och för att nu särskilt stanna för sångledarens instrument: kören, antingen den unisona av barn eller äldre eller båda delerna sammansatta kören, eller manskören eller den blandade kören: det är människor, inte bara pipor och strängar o. d., utan människor, stämband och hjärtesträngar det gäller att sätta i gång.

Och vad då alldeles särskilt den andliga sången beträffar och hjärtesträngarna till den, så är nog första villkoret, om det skall bli ande och liv i det hela, att ledaren är besjälad av den Ande, som vill tala i anden, och sålunda kan ingjuta något av den Anden i de sjungandes hjärtan, åtminstone få dessa in under påverkan av den Anden. Detta rent inre och personliga villkor för duglighet i djupare mening såsom ledare av andlig sång kan ju icke förvärfvas på yttre väg, men det kan och behöver n e d b e d j a s; då öppnas ju den inre väg, på vilken denna den egentligen viktigaste av alla kördirigentens förutsättningar för sin uppgift såsom ledare av andlig sång kan erhållas. Utan den blir han ju i alla fall ingen hantlangare åt den "kärlek som går genom världen" och som också genom sången "söker draga alla till sig". Vi behöva nog i detta sammanhang påminna oss ordet om den sång, som icke går av hjärtat: "Hav bort ifrån mig dina sångers buller; jag gitter icke höra ditt psaltarespel" (Amos 5: 23). Och vi behöva ju inför faran av den ställningen i sanning stå bedjande med ett: "därifrån bevara oss, milde Herre Gud!"

Det gäller ju om körledaren i allmänhet, att han behöver kunna rycka med sig sin sångarskara. Detta är nu en naturgåva, som man icke utan vidare tar sig själv. Men den kan uppodlas, uppövas, där det finns något att göra av. Och det finns det ändå hos de flesta, som eljes ha också de nödiga musikaliska förutsättningarna; dessa behöva ju ej därför vara de allra högsta och mest utpräglade.

Och här kommer det ju in, det vi nyss antydde om den innersta förutsättningen: gripa kan man i samma mån man är gripen själv; det som går från hjärtat går nog också till hjärtat, även där begåvningen icke är så överlägsen. Jag tror man här också, om blott någon förutsättning finnes, kan tillämpa apostlaordet till lärjungen och medhjälparen Timoteus: "försumma icke att vårda den nådegåva som finnes i dig" (1 Tim. 4: 13), "uppliva" står det på ett motsvarande ställe i det andra Timoteerbrevet (1: 6).

Alltnog: anföraren, sånganföraren är icke en maskin, en metronom som slår tankten; han skall vara "levandes", han liksom prästen, en levande själ, som spelar på ett underbart, känsligt instrument. Det gäller ju om alla instrument, att utan "det självfulla" blir det kallt och dött eller kling klang.

Men i fråga om behandlingen av varje instrument gäller det också något mer än det självfulla, det personliga; det gäller något som heter t e k n i k. Den kan vara större eller mindre; men alldeles utan den

kommer man ändå inte långt. Och liksom det finnes piano-teknik, orgel-, särskilt pedal-teknik, violin-teknik, sång-teknik o. s. v., ja t. o. m. och alldeles särskilt kompositions-teknik, så finns det också teknik, när det gäller taktpinne och sångledning. Och det gäller här icke blott egen teknik, det gäller att öva upp teknik i kören.

Rickard Andersson, vår store pianopedagog, lär visst ha sagt — för att betona att icke tekniken är allt — ”den som är musikalisk, kan spela med näsan”. Så gäller det också dirigenten, här särskilt körledaren, att den som har musiken och ”tagen” i sig, han får nog fram sin sak, om han också skulle göra vissa tekniska bockar i fråga om både taktslag och åthävor och sättet att få kören med sig. Och det visar sig ju, att man kan använda rätt många och olika metoder. Man skulle nästan våga påminna om Voltaires något frivola uttryck, att alla sätt äro bra utom de tråkiga. Men, särskilt när det gäller större saker och större skaror att leda, kunna ”bockarna” bli ödesdigra nog. Ett enda slag åt orätt håll (ned i st. f. upp o. s. v.), särskilt där en orkester är med, kan komma det hela att gå sönder. Det är ett på samma gång tungrott och känsligt material man har att röra sig med där på anförarepallen med taktpinnen i hand.

Vad nu beträffar själva taktslagen och därmed förknippade rörelser, vore ju mycket att säga. Här skall blott antydvas ett och annat i allmänna drag.

Först då: skall man i det hela göra små eller stora rörelser, ha små eller stora later? Det brukas ju mycket olika sådana också av ledande musici. Ja det finns, med förlov, stora musici, skickliga anförare också på så sätt, att de få fram stora resultat, men som verkligen anförar mycket fult och med en hel del onödiga rörelser. Jag tvekar icke om svaret på frågan om små eller stora rörelser: så s m å r ö r e l s e r s o m m ö j l i g t. Naturligtvis måste man under många förhållanden ta till ganska vidlyftiga åthävor, särskilt när man har en oövad och odisciplinerad kör, eller en stor, av flera körer hopkommen och föga samsjungnen kör, som det gäller att i hast få färdig för enhets- och massverkan. Men eljes: om man vänjer sig själv och kören vid stora later jämnt, hur skall man då kunna gripa in och få gehör, när det verkligen behöfs större later vid något kraftställe?

Visst måste det vara k r a f t i slagen. Slapphet måste vara bannlyst. Slappas anföraren, så slappnar kören genast. Anföraren måste vara i ständig spänning och vara med liksom i var ton, han kan vara lugn ändå och inge kören lugn och trygghet. Lugn och trygghet är en viktig sak. Nervositet irriterar i onödan; och darrar anföraren själv av rädsla på manchettterna, nog blir kören försagd, och det märks nog strax.

Som sagt: kraft skall det vara, utan att man i onödan tar till storläggan. Men på samma gång, särskilt på vissa ställen, något luftigt, eteriskt, icke det klumpiga, som det för både den ene och den andre lätt

blir. Och en sak: tydlig het och klarhet, ingen obestämdhet eller något famlande i taktpinnens anvisningar.

På de olika sätten att slå vid olika taktarter hinna vi här icke ingå. Blott påminna, att upptakter i regel måste slås uppåt och att t. ex. sammansatt takt (t. ex. 6/8 takt) icke får slås lika med 3/4 takt; huvudslagen på 1 och 4 måste särskilt markeras, så att t. ex. 1, 2, 3 slås något åt vänstra sidan och 4, 5, 6 något åt högra, med iakttagande för vardera takthalvan av den vanliga 3-taktens lagar.

För instruktion av barn eller öövade kan det ju bli nödvändigt ibland att slå alla slag lika under övningen, likaså att markera varenda skiftning vid längre och kortare notvärden. Men i allmänhet skall man ju bara markera taktdelarna, "huvudslagen", blott här och där antydande någon ovanligare vändning i rytmen.

Det är mycket en anförare — och nu särskilt körledaren — har att tänka på: klangverkan, samverkan, särskilt då samsjungning, nyansering, växelverkan mellan olika stämmor vid motivbehandling, markering av insatserna; det gäller ju ibland både dramatik och lyrik; vidare: att skilja huvudsak och bisak, låta allt komma fram enkelt och naturligt, akta sig för det konstlade och krystade och ändå kunna "göra effekt" i rätt mening, utan effektsökeri. Och härvid gäller det alldeles särskilt disciplinen. Kören måste från början vänjas att lystra till i allting; där gäller verkligen "blind lydnad", om anföraren eljes något förstår sin sak. Och någon har sagt att en anförare måste kunna vara hänsynslös, och det är sant. Han kan och bör vara gemytlig, ge och ta, som ryttaren med tyglarna för hästen; det duger ej att "tjurhålla" tyglarna, då förlorar hästen snart känslan. Och han kan vara "god kamrat" helt enkelt med kören. Men med taktpinnen i hand måste han vara härskare och kunna vara hänsynslös, om det gäller. Och det är märkvärdigt, vad en kör tål av sin anförare, bara de sjungande märka att han både "vill och kan". Och naturligtvis att han är rättvis och att han inte i onödan sätter sig på sina höga hästar. Naturligtvis får man i allmänhet ej fordra för mycket av de öövade; det är förnämligast mot de kunniga man har rätt att vara sträng, förutsatt att man själv behärskar sin sak. Och naturligtvis skall man ju söka ta allt i godo så långt möjligt. Det kommer man nog längst med, här som i allt.

Särskilt gäller ju disciplinen samsjungningen. Vederbörande få ej stå där och "lata sig" och nonchalant komma den ene då och den andre då med sina toner, även om det gäller bråkdelen av en sekund. Göra de det, så slår man av tvärt och säger: "på en gång" och tar om.

Likaså när det gäller nyanseringen. Vilja de sjungande inte skilja nog på piano och forte, trots upplysning i saken, så slår man av och tar om, tills man får kören att bry sig om att lyda, helt enkelt. För att få fram ett verkligt piano eller pianissimo behöver man stundom överdriva, så att det hela klingar bara som ett svagt eko; det är ofta sättet att få fram saken; det blir nog inte för svagt sedan vid framförandet i alla fall. Bildspråk kan vara bra vid åskådliggörandet av t. ex. skillnaden

mellan starkt och svagt: säg bara t. ex. att det skall vara som när man skruvar ner en lampa, så förstår ju kören, att det skall ordentligt märkas.

Naturligtvis skall man inte ta allt, fordra allt på en gång. Man skall inte bråka mycket med nyansering, inte ens med samsjungning, förr än vederbörande kunna sina stämmor. Grovhyvlingen måste ju gå först, finputsningen kommer sedan.

Så är det en sak till, och det gäller tonbildningen hos de sjungande. Där blir det ju egentligen fråga om utbildningen av varje röst för sig, en lång skolning av varje enskild medlem; och anföraren kan ej alltid vara specialist i utbildningen av rösterna, han kan inte heller hinna med att vara det. Men det är mycket av sångpedagogik just rörande tonbildning, som kan övas med en kör och dess olika stämmor, och alldeles särskilt med en barnkör, om ledaren bara själv känner de allmänna grunderna för tonbildning, resp. andning, s. k. "magandning" och "bröstandning" — att tonen skall komma fram inte som ur en pust, där vädret strax tar slut, utan som ur en långsamt sjunkande bälg, om att inte sjunga i näsan, inte i halsen o. s. v.

Ett ganska bra och drastiskt uttryck för saken är det som den gamle tränade sångledareveteranen, arkitekten Österlund i Sundsvall lär ha brukat: "ni ska' inte böla som oxar (basarna), inte bråka som getter (tenorerna), inte skrika som grisar" (sopraner och altar). Och erinras kan ju i detta sammanhang om huru filharmoniska sällskapet i Uppsala av folkhumorn (troligtvis studenthumorn) kallades "stora svinslakten".

Tonbildningen är ju annars ett helt kapitel för sig. Och mycket, mycket mer vore att tillägga och tala om, när det gäller kören och körledningen. Men de påpekade antydningarna, även beträffande tekniken, må vara nog.

Det gäller för övrigt här: *docendo discimus* (genom att lära, öva andra lära vi, öva vi oss själva). Inte så lite kan man snappa upp också, när man ser andra anförare och hör vad de åstadkomma; det gäller både negativt och positivt, antingen: så där ska' man inte göra, eller: så där ska' det vara. Att se en riktigt suverän dirigent föra sin taktpinne och söka "studera" honom, det är en hel lektion i dirigering.

Och så gäller det nog alldeles särskilt en sak: att alltid vara och förbli lärjunge, aldrig utlärd mästare i sina egna ögon, hur långt man än kommit. Alltid torde det vara något att tillägga och något att ändra. Och man föres, även beträffande körledning, åter och åter i nya situationer, där man kan få känna sig mycket liten, om man inte alldeles kommer till korta. Liten och ödmjuk inför uppgiftens storhet gäller det nog att stå, även här. Och då går det väl även här efter den store Mästarens, den ende verkliga Mästarens ord: "den som upphöjer sig, han skall bliva förödmjukad, men den som förödmjukar sig, han skall bliva upphöjd".

Daniel Rudin. (Stigsjö).